

ШЫН

№ 109
(17910)

2010 чылдың
сентябрь 14,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Шинтиел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru

БАШТАЙГЫ БӨМБҮКТҮ — ЧАЗАК ДАРГАЗЫ...

● База бир спорт залын ажыткан

Бии-Хем кожууннун №1 школазының 400 өрөөникчизи күш-культура кичээлин чаа спорт залыга эртирип элээннер. Ол чаа ийи өрүстүг спорт залында ш өрээлдери, хеп уштур болгаш хүрежир кижиге аңгы өрээл бар. Спорт залын кичээлдер тиреринге эргежоктула дериг-херекселле дерээн.

Тудугнун байырлыг ажыдыыш-Тываның Баштыңы Шолбан Болонжор, хүреш үезинде чадар белек кылдыр өөреникчилерге. Ол белекти башкылар-даа, улуг өөреникчилери тергип эки элээннер, ол спорт залын чүгле школага эвес, бүгү оорайга байырлал болган. Күш-хара башкызы Оксана Максимова чугаалап турары-биле алырга,

Этти шын кезип, сунарын тыва кижиге билир ужурулуг.

мурнунда кичээлдерни дооразы чеди базым хире черге эртирип турган, ам маңаа район деңнелдиг маргылдааларны-даа эртирип болур.

Бии-Хем кожуунче 2009 чылда албан-езузу-биле сургакчылап чорааш, Тываның Чазаның Баштыңы даалга бергениниң түңнелинде бо спорт залын туткан дээрзин, ТР-ниң өөредилге сайыды Петр Морозов чугаалаан. Республиканың капитал тудуг эргелелиниң начальниги Ярослав Монгуштуң дыңнатканы-биле алырга, ону тударынга 28 млн. 600 муң рубль чарыгдаттыңган.

«Чаштарны өөртүр дээш бүгү күш-биле ажылдаар апаар ужурулуг бис — деп, Шолбан Кара-оол демдеглээн. — А Туран хоорай мээң сеткилимге аажок тааржыр, мында интернационалчы чоруктуң болгаш найыр-ралдың деми илдең көстүп турар. Ажыл-херээ дээш Бии-Хемниң башкыларының сагыш човаашкынын эки билип тур мен, ынчаар ажылдаар херек, ынчан ажыл-херек-даа бүдүнгүр болур».

Спорт залының кызыл кожазын кескен соонда, уруглар улуг сонургал-биле аалчылар-биле кады чаа спорт залынче кирип, өөрүшкүзүн чажырбайн, Чазак Дарга-

зының баскетбол төгериинче баштайгы мячикти октаанын «Урал»-биле уткуп алганнар. Ооң соонда уругларның ийи командага үстүп алгаш, «Че-вел», «Бур-рунгаар!», «Эр хейлер» дээн баскетболга адааннашкан оюнунун соонда тилекчилерни илередип, кижиге бүрүзү конфета аймаа-биле шаңнаткан.

Чаа спортчу хевисти шенеп көөрү-биле Чазак Даргазы Ш.Кара-оол оолдарга национал тыва хүрештин аңгы-аңгы аргаларын көргүскен. Чаа спорт залыга мага хандыр ойнап алган өөреникчилерни Дарга-биле кады байырлалдың чеминче чалаан. Чазак Даргазы тыва чаңчыл езугаар эң хүндүткелдиг чем — хой ужазын канчаар шын кезерин, чоок кижилерге шын сунарының дугайында тыва езу-чаңчылдарны өөреникчилерге херек кырында көргүзүп берген.

Өөреникчи кижиге республиканың Чазаның Даргазы-биле чаңгыс стол артынга ажык-чарлыг чугаалажып, ооң холундан хүндүткелдин ээдин алырга кайы хире амданныгыл? Чугаалап четпес, өөрүшкү!

Долаана САЛЧАК.

АЖЫЛ-ИШ АМ-ДАА КИДИН ТҮЛҮК...

Бо чылын көдээ ишчилерниң күш-ажылын түңнээн айыр-найырның Наадым хуннерин сентябрь айда тирер кылдыр чарлаанында улуг утка бар. Ол үеге дир көдээ ишчилер кышка белеткел ажылдарын алдуунда-ла адакталдырып, тараа-быдаазын ажаап, скуп дүжүдүн курлавырлап, малга чемни белеткеп турарын өөренип көргени ол.

Чылдың Наадымында мал-шатап чиир чемин белеткеп чыгып көргүзүлгелерин түңнөп күш-ажылчы маргылдааның түлү болуп кирген. Ынчангаш чар, суурлар, араттар, көдээ өдүгү продукциязының бүдүрүш-риниң болгаш харын-даа чыгышчылар ортузунга сикен-лиди белеткээриниң талазы-ыйыгырыгы бүгү чон изи-лээп ап, ооң-биле холбаш-ыл-иш чер-черлерде кидин оруп турарын билир бис. Чылдың Көдээ ажил-агый аш-чем яамызының биске медээзи-биле алырга, бо сентябрь 10-нун көргүзү-144880 га черде сикенни 139447 га черниң сикен-лин чыгган болгаш ниитизи-2242 тонна мал чемин бе-Ол дээрже планнаттыңган аның 91 хуузу болуп турар. Чылда сүзүлгүнү мал чемин ор пландан 1422 тонназын курлавырлаан. Чылда чемин белеткеп алганының биле ажил-агыйның өнчү

хевиринден алгаш көөр болза, көдээ ажил-агый бүдүрүлгелери 26583 тоннаны, ооң иштинде биче хевирниң көдээ ажил-агый бүдүрүкчүлери 13862 тоннаны белеткээш, планын 102 хууга күүсеткен. Тараачын-фермер ажил-агыйлары 13685 тоннаны, чурттакчы чон 115372 тоннаны, организациялар-ның дузалал ажил-агыйлары 6603 тонна сикен-ширбиилди кезип белеткээш.

Танды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл, Сүт-Хөл ко-жууннар эң мурнуку одуругда болуп, өскелерге үлежер-чижек дээрзин онзалап болур. Ол ко-жууннарның шалып ишчилери онаанган хүлээлегезин 100 хуудан оранчок ажырып, ам артыкшылдыг мал чеминиң белеткелинде хаара туттунганын демдегледип болур.

Эрткен чылдың кадыг, шириин кыжы улуг көдээ ишчилерге шыл-галда болганын билир бис. Ын-чангаш бо чылын ТР-ниң Көдээ ажил-агый яамызы ко-жуун чагыр-галары-биле демнежи, чер-чер-лерге шалыпчы айларны чарлап, си-

ген кезикчилериниң ортузунга мөө-рейлерни чарлааны эки түңнел-дерин көргүскен. Ылангыя ТР-ниң Өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказының яамызы респу-бликаның Өөредилге албан чер-лериниң ажылдакчыларын мал чеминиң белеткелинче эвилелдеп, ниитизи-биле 737,5 тонна сикен-ширбиилди кезишкен. А Бай-Тайга, Сүт-Хөл, Улуг-Хем база Чаа-Хөл ко-жууннарга эрткелден хол-биле сикен кезер мөөрейлерге 335 кижиниң киришкени чоннун идепкейин херечилээн.

Бай-Тайга ко-жуун 14 муң тонна сикен кезер планының 80 хуузу күүседип алган. Наадым хуннеринге чедир онаалдазын күүседиптеринге олар бүзүрелдиг. Мал чеминиң белеткелинде 6 бюджет организацияларының, муниципалдыг 3 тургузугнун ажил-дакчылары, ниитизи-биле 1269 кижиге хаара туттунган. Бай-Тал сумузунга сикен кезериниң талазы-биле ко-жуун мөөрейинге 44 кижиге киришкен.

Барыш-Хемчик ко-жуун база 14 муң тонна сикен белеткээр планын бо хуннерде 75 хууга күүседип ал-ган. Сикен кезилдезинде 383 кижиге хаара туттунган, оларның 150-и — ко-жууннун Чонну ажилга хаара ту-дар төвүндө хуваалда алган ажил чок кижилер. Кывар-чаар чүүлдерге акшаландырышкынын чедиш-пези, мал чеминиң белеткелинге

салдарны чедирип турарын айтып болур.

Сүт-Хөл ко-жуун бо хуннун медээзи-биле алырга, 13 муң тонна сикен белеткээр планын 101 хууга күүсеткен болгаш, 13140 тонна си-ген-ширбиилди малчын коданнарже чедирген. Суму чагыргалары саң-хөө акшаландырышкынын үе-шаанда көргүскени эки түңнелдерни чедип алырынга дөгүм болган. Ко-жууннун суму бүрүзү боттарының девискээрлеринге хол-биле сикен кезикчилерниң ортузунга мөөрейни херечилээн.

Наадымга уткуштур

эртиргеш, тилекчилерни шаңнап-мактап, хей-аадын көдүргөн.

Августун 1-ден 31 хуннеринде мал чемин белеткеп алырының та-лазы-биле шалыпчы айны чарлааны чөөн-хемчикчилерни мурнукулар-ның одуруунда эккелген. Ко-жууннун көдээ ишчилери 14 муң тонна сикен-ширбиил белеткээр онаалдазын бо хуннун көргүзү-биле 15443 тонна кылдыр күүсеткен. Ынчалза-даа сикен шөлдериңде ажил ам-даа кидин түлүк.

Чайгаар үнген сикенни кезип, ону мал чеминге четчир кылдыр курлавырлап алырынга бергедээш-кининг ко-жууннарның бирээзи — Мөңгүн-Тайга. Эрткен кыштаглааш-кынынның нарын болганы оларга улуг кичээндириг болган. Ынчангаш мөңгүн-тайгажылар бо чылдың

кыштаглаашкынынга белеткелди шыңгыраткан. Ко-жууннун бүгү чурттакчы чону, албан черлери мал чеминиң белеткелинде үлүг-хуузу кириштирип турар. Чондан чыг-дынган дузаламчы акшаларны Өвүрде «Чалааты» база Сүт-Хөлде «Сүт-Хөл» унитарлыг бүдүрүл-лерден мал чемин садып алыры-биле шилчиткен. Мөңгүн-Тайга ко-жууннун көдээ ажил-агый эргелели Чөөн-Хемчик ко-жууннун көдээ ажил-агый эргелели-биле база Улуг-Хем ко-жууннун Арыг-Үзүүнү, Өвүрнүн «Чалааты», «Сүт-Хөл» МУБ-тарның девискээринден сикен-ширбиилди боттары белеткеп алы-рының талазы-биле керээлери чарган. Ол ко-жууннарның де-вис-кээринде белеткеттинген сикен-ширбилин ко-жууннун малчын турлагларже кири сөөртүр ажил уламчылап турар.

Чаа-Хөл биле Улуг-Хем ко-жууннар шалып айларны ийи ай кылдыр чарлааны эки. Улуг-Хем ко-жууннун чагыргазы мал чеминиң белеткелинче 285 муң рубльди аңгылап, улуг деткимчени көргүс-кен. Улуг-хемчилер бо хуннерде планын 109 хууга күүсеткен. Ол дээрже 10 муң 300 тонна сикен кезер планын 11250 тонна кылдыр ажыр белеткеп алганы-дыр.

Ынчангаш сикен шөлдериңде ажил-иш адакталза-даа, ону мал-чын коданнарга чедирер дээн ыш-каш ажилдар ам-даа кидин түлүк...

Айлаң МОНГУШ.

2010 чылдың октябрь 10 – Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыыжының депутаттарының соңгулдаларының хүнү

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыыжының депутаттарына кандидаттар

Бай-Тайганың № 8 чаңгыс мандаттыг соңгулда округундан

МАРГАРИТА МИХАЙЛОВНА ЧУЛЬДУМ

М.М.Чульдум политиктиг хөй-ниитичи, сайгарлыкчы ажылы-биле республикада билдингир кижи. ТР-ниң УХ-ниң Төлээлекчилер палатасының депутады. 1965 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг. 4 ажы-төлдүн авазы, 3 уйнукутун кырган-авазы.

Төлөптүг кандидат дээш бадылаарынче округтуң соңгукчуларын кыйгырып тур бис.

(Халас парлаан).

Каа-Хемниң чаңгыс мандаттыг № 15 соңгулда округундан Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоой-лужудулга палатасының депутады, комитет даргазы, «Чөптүг Россия» партияның кежигүнү

АНТОНИДА ДАВАЕВНА ТАМБА

Каа-Хем кожуунун хүндүлүг чурттакчылары! Силер бүгүдени соңгулда участоктарына кээп, мээң кандидатурамны деткип, чөптүг, чаа, төлөптүг амыдырал дээш бадылаарынче кыйгырып тур мен.

(Халас парлаан).

Кызыл хоорайның Автодорожный № 2 соңгулда округундан

ЗОЯ НАЗЫТЪЕВНА САТ

Чоннуң амыдыралчы айтырыгларын депутат база удуртукчу дуржулгамны ажыглап тургаш, Тываның Чазаанга база Дээди Хуралына туруштуу-биле камгалап шыдаарымны силерге бүзүредип тур мен.

(Халас парлаан).

Улуг-Хемниң № 12 соңгулда округундан Бүгү-россия-ның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиясының мурнундан

ВИТАЛИЙ МОНГУШЕВИЧ БАРТЫНА-САДЫ:

— чоннуң социал камгалалын күштелдирер;
— көдээниң экономиктиг хөгжүлдезин шалкынчыдар;
— чаа биче бүдүрүлгелерни, ажылчын туруштарны тургузар;
— Саян-Шушенск ГЭС-тиң өрөзиниң айтырыын көдүрер дээш ажылдаар мен.

Төрөөн Тывавыска — корум-чурумнуг, төлөптүг амыдырал дээш!

(Халас парлаан).

Кызыл хоорайның Автодорожный № 2 соңгулда округундан Тыва Республиканың Улустуң эмчизи

ВЯЧЕСЛАВ ТОВАРИЩАЕВИЧ ХОВАЛЫГ

Экономиканың бедик ажыктыын, медицинаның шынарлыын болгаш чедимчелиг болурун чедип албышаан, амыдыралдың деңгелин бедидер бис.

(Халас парлаан).

Силерниң кандидадыңар — ЗОЯ ЮРЬЕВНА ДОРЖУ

— Кызыл хоорайның Центральный № 3 округу — мээң төрүттүнген, өскөн, ажылдап-чурттап чоруур черим. Мээң сорулгам — бистиң округтуң амыдыралын долу, чаагайжыттыг болгаш айыыл чок болдурары. Эң кол үнелелдер — кадыкшыл, өөредилге болгаш өг-бүлө күрүнениң онза камгалалына турар ужурулуг. Ынчангаш хоочуннарның, уругларның болгаш өг-бүлениң эргелерин болгаш сонугалдарын камгалаар хоойлуларны тургузары болгаш ажылдап кылыры — мээң кол хүлээлгем.

Депутаттарга кандидаттарның кичээнгеинге!

Соңгулдаларга уткуштур агитация материалдарын «Шын» солунуң редакциязынга орус дылда эккээр болза, сөзүглелин саазыңга парлааш, а тыва дылда-электроннуг хевирге болгаш саазыңга парлап кааны-биле эккээр диледивис.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыыжының депутаттарына кандидаттарының республика даңзызын бүрүткедип алган соңгулда каттыжышкынының соңгулда мурнунуң агитация материалдарын халас болгаш өртектиг үндезинге республиканың «Шын» солунунга парлаар хүнүн тодарадыр талазы-биле дугаар тырттышкынының ПРОТОКОЛУ

№	Кандидаттарын республика даңзызынга бүрүткедип алган соңгулда каттыжышкынының ады	Агитация материалдарын парлаар хүнү	
		Халас үндезинге	Өртектиг үндезинге
1.	«Россияның либерал-демократтыг партиясы» политиктиг партияның Тыва регион салбыры	10.09.23.	10.09.23.
2.	Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиясының Тыва регион салбыры	10.09.11.	10.09.11.
3.	«Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион салбыры	10.09.16.	10.09.16.
4.	«Чөптүг Россия» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбыры	10.10.07.	10.10.07.
5.	«Россия Федерациясының Коммунисттиг партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры	10.09.30.	10.09.30.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыыжының депутаттарына бүрүткеткен кандидаттарның соңгулда мурнунуң агитация материалдарын халас болгаш өртектиг үндезинге республиканың «Шын» солунунга парлаар хүнүн тодарадыр талазы-биле дугаар тырттышкынының ПРОТОКОЛУ

№	Бүрүткеттирген кандидаттың фамилиязы, ады, адазының ады	Агитация материалдарын парлаар Халас үндезинге Төлөвирлиг үндезинге	
		Халас үндезинге	Төлөвирлиг үндезинге
1	Елсуков Владимир Александрович	10.10.02.	10.10.02.
2	Хайманова Раиса Николаевна	10.09.25.	10.09.25.
3	Куулар Ерназар Бюрбюевич	10.10.05.	10.10.05.
4	Куулар Кызыл Калдар-оолович	10.09.25.	10.09.25.
5	Монгуш Каң-Демир Александрович	10.09.25.	10.09.25.
6	Ашанин Сергей Николаевич	10.10.02.	10.10.02.
7	Глухов Виктор Григорьевич	10.09.14.	10.09.14.
8	Молин Виктор Алексеевич	10.09.25.	10.09.25.
9	Дембирель Елена Сарыг-ооловна	10.09.14.	10.09.14.
10	Ооржак Владимир Бокпаштаанович	10.09.21.	10.09.21.
11	Биче-оол Анатолий Васильевич	10.10.07.	10.10.07.
12	Монгуш Роман Степанович	10.09.28.	10.09.28.
13	Анисимов Андрей Петрович	10.09.21.	10.09.21.
14	Ооржак Мөгө-оол Серен-Ламаевич	10.09.28.	10.09.28.
15	Сивухин Владислав Николаевич	10.09.18.	10.09.18.
16	Чульдум Маргарита Михайловна	10.09.14.	10.09.14.
17	Салчак Аржаан Александрович	10.09.18.	10.09.18.
18	Бадыйжик Владимир Николаевич	10.09.28.	10.09.28.
19	Салчак Юрий Шыдыраевич	10.09.25.	10.09.25.
20	Монгуш Мөңгүн-оол Сынаевич	10.09.18.	10.09.18.
21	Деге Роза Доржуевна	10.09.25.	10.09.25.
22	Ховалыг Виктор Викторович	10.10.05.	10.10.05.
23	Ондар Амир Намажапович	10.09.18.	10.09.18.
24	Ондар Өнер Хүлерович	10.10.05.	10.10.05.
25	Монгуш Валерий Базырович	10.09.16.	10.09.16.
26	Куулар Седип Доржуевич	10.09.18.	10.09.18.
27	Биче-оол Мерген Адыгжыевич	10.09.18.	10.09.18.
28	Даваа Кан-оол Тимурович	10.09.28.	10.09.28.
29	Санчы Эрес Туматович	10.09.21.	10.09.21.
30	Бартына-Сады Виталий Монгушевич	10.09.11.	10.09.11.
31	Сотпа Орлан Алан-оолович	10.09.16.	10.09.16.
32	Вознюк Александр Анатольевич	10.10.07.	10.10.07.
33	Хоюган Амур Сатович	10.09.21.	10.09.21.
34	Санчат-оол Владимир Алексеевич	10.10.02.	10.10.02.
35	Монгуш Сергей Сочуевич	10.10.02.	10.10.02.
36	Пляскин Евгений Валерьевич	10.09.11.	10.09.11.
37	Серен-Хуурак Владимир Доржуевич	10.10.07.	10.10.07.
38	Ензак Антон Анатольевич	10.09.11.	10.09.11.
39	Шарипов Руслан Ринатович	10.09.28.	10.09.28.
40	Суякин Иван Витальевич	10.10.05.	10.10.05.
41	Хөвөңмей Лидия Михайловна	10.10.02.	10.10.02.
42	Хөлчүкпа Сергей Кыргысович	10.09.23.	10.09.23.
43	Кара-оол Юрий Валерьевич	10.09.30.	10.09.30.
44	Тамба Антонида Даваяевна	10.09.11.	10.09.11.
45	Миненко Евгений Вячеславович	10.09.23.	10.09.23.
46	Хишкина Наталья Александровна	10.10.02.	10.10.02.
47	Лопсан Михаил Кан-оолович	10.09.30.	10.09.30.
48	Доржу Эремаа Маспый-ооловна	10.09.11.	10.09.11.
49	Дандар Шолбан Викторович	10.10.07.	10.10.07.
50	Шивит-оол Андрей Октябрь-оолович	10.09.30.	10.09.30.
51	Карпенко Андрей Иванович	10.09.16.	10.09.16.
52	Гаврилов Юрий Владимирович	10.10.07.	10.10.07.
53	Вусатый Виктор Васильевич	10.09.16.	10.09.16.
54	Ооржак Шончалай Хемер-ооловна	10.09.30.	10.09.30.
55	Ховалыг Вячеслав Товарищайевич	10.09.14.	10.09.14.
56	Сат Зоя Назытйевна	10.09.14.	10.09.14.
57	Павленко Роман Валерьевич	10.09.21.	10.09.21.
58	Анненков Сергей Захарович	10.09.16.	10.09.16.
59	Дементьев Александр Геннадьевич	10.09.30.	10.09.30.
60	Монгуш Валерий Кок-Хаевич	10.10.05.	10.10.05.
61	Доржу Зоя Юрьевна	10.09.14.	10.09.14.
62	Балчий-оол Борис Константинович	10.09.23.	10.09.23.
63	Самарина Наталья Геннадьевна	10.09.23.	10.09.23.
64	Көк Андрей Бадарчиевич	10.09.21.	10.09.21.
65	Богданов Максим Александрович	10.09.11.	10.09.11.
66	Чернов Евгений Аркадьевич	10.09.23.	10.09.23.
67	Конвиз Сергей Семенович	10.09.28.	10.09.28.
68	Конвиз Сергей Семенович	10.10.05.	10.10.05.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижиги О.В. ФОРТУНА.

ЭРТЕМ-БИЛЕ ДЕНГЕ БАЗЫП...

Республиканың эң улуг эмгеги албан чери 60 харлаан юбилейин демдегеп турар. Ол дээрге республиканың онкология салбыры. 1950 чылда тургустунган салбыр Тыва Республикадан калар: Москвада, Санкт-Петербургта, Новосибирскиде, Красноярске, Томскиде, Абаканда, Кызыл ыраккы Чөөн чүкте билгир. Ооң ажилдакчыларының болгаш клиниктиг ажил-дугазы делегей деңгелинде билдингир: мергежил аайы-конгресстер болгаш симпозиумдарга илеткелдери — ооң эмгегинин, ынчал кээрге бо эмгегинин бедик ат-алдарлыынын чизи.

Одунуң амыдыралының хөй аарын Тываның онкология диспансеринге дыка хөй эмчилер хааткан. 10 чыл ажыг үениң турганда Тыва Республиканың эң эмгиги **Алла Кыргысова-Ираидинова** бо албанни келген. Бөгүн диспансеринин кандидаты, Тыва Республиканың Чазаның Дарыя Хүндүлел бижикчинин эдизи, Кызыл хоорайның Төгөжилер хуралының кадык болгаш социал политика иш-биле комитетинин даргазы **Анна Апрельевна Шивит-Кол** эмгигинин эмнелге ажыгы талазы-биле оралакчызы **Андр Сергеевич Ванданов** «Алдын салгал» деп мөөрейинин аныак эмчи» деп тускай

Бородич, РФ-тин кадык камгалал адырының тергигини Афанасий Байырович Серен.

1950 чылдың август 16-да Тыва автономнуг областың күүсекчи комитетинин онкология албанын үндөдүлгөсүнүн дугайында доктаалы хүлээп алдынган. Аарыг кижилерни хүлээп алыр черни Комсомольская кудумчузунуң 1 дугаар бажыңыга ажыткаш, Ленин 38 дугаар бажында республиканың кезер эмнелге салбырынга 5 орун-нуг өрээлди аңгылап берген. Кол эмчи кылдыр чаа-ла институт доозуп келген Лидия Михайловна Козлованы томуйлаан.

1956 чылда албан-езузу-биле онкодиспансеринин бир дугаар кезип эмнээр салбыры ажыттынган. Аңаа 25 орун турган. Николай Васильевич Сизыхтың бо салбырга ажылдап чедип келгеш кириген

30 орунну аңгылаан. Ону онколог-радиолог эмчи Л.А. Скрипник удуртуп эгелзэн. Онкология албанының эң улуг чедишкени кожууннарда онколог эмчилеринин четкилери тургустунуп келгени болур. Онкологтук аарыгларны эге чадазында чедишкенин эмнеп эгелзэн болгаш бо хүннерге чедир уламчылап турар. Тываның онкодиспансеринин эмчилеринин ажылдары Россия болгаш делегей чергелиг эртем делегейинде билдингир болгаш бедии-биле үнелеттинип турар.

1992 чылда онкология албанын Тыва Республиканың алдарлыг эмчизи Алла Кыргысовна Сираидинова башкарып эгелзэн. Ол чуртка дыка берге үе турган дээрзи билдингир, ынчалза-даа онкодиспансер чүгле бут кырынга туруп шыдаан эвес, а чаартылгаларның бир чадазынче көдүрлүп шыдаан. Онза үзел-бодалдарлыг аныак эмчилер келген, мергежил талазы-биле билиин бедидип, ажил-чорудулга үениң аайы-биле база бедзэн.

Ам бо хүннерде диспансерде 182 кижиге ажылдап турар. 60 чыл туруп келген төөгүзүнүн дургузунда онкология албанында «Рак эмнеттинер» деп чидиг айтырыгны шиитпирлептер система тургустунган. Эндоскопия (иштиги органнарже тускай аппарат суп көөрү) талазы-биле дуржулгалыг эмчи Сергей Семенович Бородич — амгы үениң негелдезинин шупту дериг-херекселдерин шигээдип ажылдап турар, бодунуң мергежилинин тергигини.

Химия болгаш херелдер-биле эмнээр салбыр. Ону дыка хөй чылдар дургузунда Лидия Александровна Скрипник удуртуп келген, бо хүннерде ол салбырның эргелекчизи Солангы Каадыр-ооловна Ховалыг. 1996 чылда бо салбырның иштинге химия-биле эмнээр аңгы 10 орунга өрээлдерни аңгылааш, медицина эртемнеринин кандидаты Марина Геннадьевна Феденкога удуртуп каан. Рентгенолог эмчи Оюмаа Дадар-ооловна Ондарның ажил-чорудулгазының үре-түннелдиги бо албаның ажил-ижинге эвээш эвес рольду ойнал турар.

Бо эмнелгениң төөгүзүн коптарып тура, 1951 чылда поликлиника салбыры ажыттынганын демдегелзери чугула. Ол үеде аарыг кижилерни эмчи сестразы Татьяна Семеновна Петухова хүлээп ап турган. 1973 чылда поликлиниканы А.М. Малышев удуртуп турган болза, 1993 чылда ону диспансер кылдыр эде тургускан. Ам ында

Валентина Доржуевна Ондар эргелекчилеп ажылдап турар. 1999 чылда организас методиктиг кабинет тургустунганы — амгы үениң чедишкени. Эмчи Н.В. Амированың удуртканы эмчи статистиказы Тываның 2,5 муң онкология талазы-биле эмнедип,

шинчиледип кээп турар кижилеринин дугайында медээлерни шинчилеп ажылдап турар. Компьютер системазын дамчытып аарыг улустун эмнедип ап турарының чадазын эмчи Т.И. Рассенкеке удурткан ажилдакчылар тодарадып турар. Бөгүн республиканың онкодиспансери чурттуң улуг онкотөптөри-биле: Москвада П.А. Герцен аттыг онкологияның ЭШИ, Томск хоорайда ЭШИ болгаш Е.Ц. Чойзонов, Л.Ф. Писарева, Е.М. Сломинская, С.А. Тузиков, А.Ф. Лазарев, Ю.И. Тюкалов оларның-биле хуузуңда харылзааны тудуп турар. Бодунуң 60 чылдаан юбилейин таварыштыр эртем-практиктиг конференцияны эрттирер деп планнап, Москва, Санкт-Петербург, Томск, Новосибирск, Барнаулдан тускай эртем-ниглерни манал турар.

Кижиге бүрүзү эмнелге деп черже ис баспас, ооң-биле холбашпаан болур чүве болза, улуг аас-кежик. Ынчалза-даа бойдус өскээр чаяаган. Организм янзы-бүрү салдарлардан бодунуң ажылын ууп шыдавайн, эмчи деп буянныг мергежилдиг кижилеринин ачы-дузазын көөр кылдыр албадаптары-биле мындыг мергежил буруңгу үелерде-ле тыылганы ол.

Үстүнде ады кирген ат-сураглыг эмчилер-биле республиканың онкология диспансеринде бо хүннерде торакалдыг салбырның эргелекчизи Сайлана Сергеевна Күчүгө, кезер эмчилер Омак Шагдырович Ондар, Сайдаш Николаевич Седипей, Виктория Чыкаановна Күжүгет, Менгилең Дадар-оолович Ооржак, Омак Алексеевич Куулар, анестезиолог эмчилер: Вадим Кыргысович Седип, Марина Саар-ооловна Монгуш ажылдап турарлар.

Эмнелге ажылы дээрже холдун салаалары дег бир салааның багай ажылындан айыылдыг түннелге чедирип болур ажыл. Ынчангаш эмчи сестраларының ажылын маңаа демдегелвейин баар болза, чөптүг эвес. Хөй чылдарда аарыг кижилерге чымчак холу, эвилең аажы-чаңы-биле эм бооп чораан Кима Айыжыевна Ооржак, Чечена Бойдуевна Ховалыг, Ольга Георгиевна Яковлева, он ажыг чылдарның дургузунда операция сестралары бооп ажылдап чоруур Херелмаа Дамбу, Салбаккай Шожукпан, эмчи сестралары: Зоя Кочал-ооловна Монгуш, Римма Өшкү-Сааровна Күжүгет, Ольга Владимировна Чыпсынак, Екатерина Серенотовна Куулар Садида Борисовна Ондар, Лидия Бавууевна Дагба, Наталья Чоодуевна Аракчаа оларга өөрүп четтиришкенин сөстөрүн аарыг кижилер болгаш оларның төрел-

Лаборант-эмчи Алдын-кыс Оюновна Доржат.

дери илередип чоруур.

Бо эмнелгеге онза аар аарыг кижилер эмнедир дээрзин медресеп билип көрээли. Ынчал кээрге санитаркаларның чымчак, эвилең алдынары аарыг улустун боттарының эки хүнзээринге, аарыын шыдажып эртеринге болгаш сегиинге аажок ужур-дузалыг дээрзинге мээң-биле дыка хөй улус чөп-шээржер.

Санитаркалар Айлаң Хуралчыковна Мачыылай, Айланмаа Сагаановна Хертек, Нина Дунгар-ооловна Тюлюш ажылынга бердинген болгаш бо хире ажылдап келген үезинин дургузунда чеже-даа бергелерни ажылынга көрүп эрткен-даа бол, аарыг-аржыкка, өлүм-чидимге чаңчыкпаан, эриг сеткилин аарыг улуска дамчыдып билер улус.

Мен улуг аарыг чоок кижинин аар аарааны-биле бо эмнелге-биле холбаштыр ужурга таварышкан мен. Кижиге амытан анаа чайгаар бо эмнелгеже кирип, кымнар ында эки ажылдап турар эвес деп сонуургалын хандырып кирбес, кирер чайы-даа чок, сагынган-даа кирбес боор чүве.

Мээң эң эргим кижилерим бо эмнелгеге эмнедип, салбырның кезер эмчилери Арсений Сергеевич Ондар, Айбек Владимирович Ооржак оларның ачы-дузазын көөр салымныг болган мен. Анестезиолог Вадим Кыргысович Седиптиң аарыг улус-биле харылзааны кезип эмнээшкени үезинде турар-даа болза, аарыг улуска кичээнгелин, чөптүг чорукка ынаан ынчан көргөн мен. Эмчи сестразы Роланда Белековна Монгуш авамга уруу ыш-каш чымчак хамаарылгалыын көргүзүп, санитарка Роза (фамилиязын утканым чөгөнчиг) аарыг кижилеринин чанындан ыравас — бир-ле төрелим ыш-каш эргим апарган. Мээң эң эргим кижим авамның сөөлгү шактарында ооң чанынга оорарыңа меңээ деткимчени берип, чанымга олурган эмчи сестразын кайын уттур мен. Ынчалза-даа ол бүлүргей медресеп турган үемде ооң адын айтырып албаан болдум. Эртемчейиниң үүлези ындыг, бойдус солчуп турар. Ол бүгүнү медресеп билип-даа турзувусса, ажыг-шүжүгте, өлүм-чидимге чаңчыгары — кем-херек үүлгөдешкени-биле дөмей каража-дыр. Бодунуң херзэнге бердинген мындыг кижилер-биле амыдыралының аайы-биле холбаштыр күзениң эвес, а бир эвес салым ынчаар таварыштырыпкан болза, оларның буянныг херзэн утпайн чоруур күзениң.

Айлаң ДАРЖАА.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУН тырттырган чуруктары.

Эндоскопист эмчи Сергей Семенович Бородич, эмчи сестразы Антонина Тукчиевна Кундуу.

ының эдилекчизи, медицина эртемнеринин кандидаты. **Лидия Александровна Скрипник** — чылда Россияның эң эки эмчизи. **Марина Геннадьевна** — медицина эртемнелеринин кандидаты, «2004 чылда Россияның эң эки эмчизи» деп шаңгалының эдилекчизи, «Эң эки онколог эмчи» деп республиканың Улустун эм-РФ-тин кадык камгалал адырының тергигини **Аргина Дмитриевна Пала**, Тыва Республиканың камгалалының алдарлыг адырының тергигини, кол адырының методика ажы-талазы-биле оралакчызы **Ивановна Рассеник**, РФ-тин кадык камгалал адырының тергигини **Сергей Семенович**

үлүү дыка улуг. Ол дараазында кол эмчи кылдыр томуйлаткан. Ооң соонда Я.В. Клят бо албанын кол эмчизи болуп ажылдаан. Ооң ажылдап турган үезинде херел-биле эмнээр сайзырап эгелзэн. Ооң соонда 20 чыл дургузунда Б.А. Яковлев кол эмчилеп ажылдаанын диспансеринин кол оран-савазы туттунганы-биле холбап турар. Аңаа ийи кезек: кезип эмнээр салбыр болгаш поликлиника турган. Эмчилеринин штады улгадып, өкпеге, ижин-шөйүндүгө, эмгиг безинге, бүүректерге болгаш оон-даа аңгы кезип эмнээшкенин чоруп эгелзэн. Б.В. Никитинин удуртулгазы-биле анестезиология албаны тургустунган. А.И. Малышев, Л.П. Зверев оларның аттары бүгүдөгү билдингир апарган. 1987 чылда херел-биле эмнээр салбырга

ЭКОНОМИКТИГ САЙЗЫРАЛ ДЭЭШ...

Кызылдың Субедей спорт комплекзинге сентябрь 10-13 хүнеринде Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорукта сайзырадыр талазы-биле агентилелиниң Хакас Республиканың үлетпүр болгаш

«Почемучка» хуу уруглар сады бодун таныштырып турары.

Чылыдылга котелдарын келгеннер улуг сонургал-биле көргөн.

сайгарлыкчы чорук талазы-биле күүрне комитеди-биле демнежип организастаны «Содружество — 2010 Тыва — Хакасия — Красноярский край» аттыг делгелге ажилдаан. Аңаа Тывадан, Хакас Республикандан, Красноярск крайдан, Киргизиядан, Башкириядан, Беларуссиядан, Моолдан төлээлер боттарының барааннарын бараалгаткан. Делгелгени Тыва Республиканың үлетпүр болгаш энергетика сайыды К.Б. Сагаан-оол болгаш Хакас Республиканың үлетпүр болгаш экология талазы-биле күүрне комитединиң даргазы С.Н. Новиков олар байырлыг сөс чугаалап ажитканнар.

Спорткомплексинг дерилге залына 97 аңгы-аңгы адырлар талазы-биле ажилдап турар

компаниялар боттарының барааннарын бараалгаткан. Дериттинген барааннар, шынал-ла, янзы-бүрү. Ында тудуг, коммунал ажил-агый, парлалга, суй белек, идик-хеп, аш-чем, аяк-сава, бажың эт-севи болгаш хүн бүрүнүң ажыглалына херек барааннар салдынган. Оон аңгыда аңаа Кызылда бир дугаар хуу «Почемучка» уруглар сады, Өг-бүлө кижизидилгезиниң төвү база уругларның школадан дашкаар немей белеткелин чорудар чер боттарының ажылын таныштырган. Ол ышкаш делгелге ары чигириниң янзы-бүрү хевирлерин элбээ-биле салган. Делгелгеге келген хөй санныг хамаатылар боттарының сонургалдарын езу-гаар барааннарын шилиир аргалыг болган.

Оран-савазының септелгезин чорудар дээн хуу-даа, юридиктиг-даа кижилерге янзы-бүрү тудуг материалдарын садып-саарып турар Красноярскиден, Абакандан, Черногорскиден компаниялар хөйү-биле сонургаткан. Бажың-балгадынга чаа эт-сеп, ширтек, чоорган-шуглак, аяк-сава, каасталга хүн бүрүнүң чүүлдерин садып алыксааннар Абаканның «Мебель из натурального дерева», «Много натуральных ковров», Черногорскиниң «Текстиль для дома», Кызылдың караа четпестер нийтиле-линиң бүдүрүлгезиниң барааннарын шилип ап турган.

Моолдун төвө дүгүнден кылган хеп аймааның чанындан садып алыкчылар үзүлбээн. Хептен аңгыда Ында кештен кылган бажыңга кедер идиктер, көгээржитер, ыштан деспилер салдынган. Идик аймаан Абаканның «Саян-обувь», «Обувь КОРС» компаниялары бараалгаткан. Оларның эки шынар-лыы илден. Делгелгеге келген хе-

рээжен чоннун улуг сонургалын кыс улустун янзы-бүрү даштардан кылган каасталга херекселдери чаалап алган.

Парлалга продукциязының хөй кезинин Абаканның фирмалары салган, оларның аразында Тываның «Алдын-Сай» аттыг парлалга бажыңы бараанын делгээн. Ук парлалга чери бистиң республикавысты мында чүгле чааскаан төлээлеп турары хомуданчыг.

Өөрөдиге адырындан аңгыда, туризмниң ачы-дузасын ук делгелгедө бараалгаткан. Ында база-ла хөй кезини — Хакасияның турфирмалары. Тываны Каа-Хем ко-жуунда үрдө ажилдап турар «Эржей» турбаа-заны төлээлээн.

Аш-чем аймаан делгелгедө Тываның улуг бүдүрүлгелери — Кызылдың хлеб комбинаты, сүт заводу база чоокта чаа ажилдап эгелээн «Енисейская» куш фабрикасы, «Тываның эртинези» ижер арыг суг бүдүрүлгези, «Чодураа» КУБ олар Саян артындан бүдүрүлгелер-биле денге боттарының продукциязын бараалгатканнар.

Нийтизи-биле делгелге эки органиастыг эрткен. «Тыва ЭКСПО-2010»-биле дөмей шак мындыг хевирлиг делгелгелер республикага хөйү-биле органиастаттынып турары республиканың аңгы-аңгы

Моолга кылган көгээржитер шынарлыын, көрүшүрүмүн.

Ары чигириниң кандыг-даа хевирлиг бүдүрүлгелериниң

номиктиг аргыштырылгас арга-дуржулга солчурунга уjur-дузалыг болуп турар билдингир.

Аяна БИЧЕ-О Чуруктарны Ай-кыс МАД ООЛ тырттырган.

«Бис эп-найыралывыс-биле күштүг бис». «Бистиң күжүвүс — эвисте». Бо алыс шын уткалыг сөстөр каттыжышкынын Чазак Даргазы Шолбан Кара-оол бо-ла демдегелеп чугаалай берген турардыр. Дарганың бо сөстери, бир дугаарында, Тыва Чазактың болгаш Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының аразында хамаарылгаларын ыңдыг болдурарынче угланган деп билип турар бис. Ийе, күүрне эрге-чагыргазының бо ийи адырларының эп-найыралы, эп-сеткили чаңгыс аай эвес-ле болгай. Байдал ыңдыг турда, ажил-херек эки чогувас деп чүвени амыдыралдан көрүп, болуп турар факт-барымдаалар тодазы-биле херечилеп турар. Кады ажилдажылга чокта, арга-сүмө солужулгазы турбаска чүү чүве дүрген бүдөр боор.

Тыва Республиканың Конституциязынга дүүштүр Тыва Республиканың Улуг Хуралы болгаш Чазак күүрне эрге-чагыргазының дең эргелиг адырлары болур. Олар республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдөзү болгаш политиктиг турум чорук дээш деңдески харысалгалыг. Ындыг турбуже Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазы ажил-херектерин байдалы дээш бүгү харысалганы чүгле Чазактың кырынче чууп база Чазак Даргазының адын баксырадырын оралдажып келген. Чогумна ыңдыг байдалдан өрт хөрлээлеп үнгени билдингир болгай. Байдал ол хевээр турган чүве болза, чонга моон сонгаар амыдырал-чурттаары улам бергедээр деп бодаардыр бис. Ынчангаш 2010 чылдың апрель 11-де бүгү Тывага референдум болуп эрткенге сеткиливис өөрүп чорук хөөчүннар бис.

Референдумга чоннун бадылаанын езугаар моон сонгаар Тыва Республикага эвээш депутаттыг парламент турар. Ол дээрже эң-не таарымчалыг шилилге-дир. Ону республиканың хоочуннары бүрүнү-биле деткип турарын маңаа демдегелеп каалы.

Дээди эрге-чагырга органның аразында дүшкүрүлүг, дүрбүшкүнүг база эп-сеткил, кады ажилдажылга чок чорук уруктарлыг болганы билдингир.

Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазы сөөлгү чартык чылда чоннун амыдыралына хамаарышкан чаңгыс-даа чугула хоойлу хүлээп албаан дизе, мында частырыг чок. Ийе, бир хоойлу хүлээп алдынган чүве. Ол чүл дээрже, хамааты кижиниң адазының адының төңчүзүңгө евич-ович, евна-овна деп бижириден аңгыда, оглу-кызы деп бижириден чөпшээрээн хоойлу чүве. Ол чугула хоойлу бе ыңаш? Дүвү-далаш хүлээп алыр дээривис ол-дур ийин. Якуттарның фамилиялары арыг орус, буряттарның, алтайларның, хакастарның фамилиялары орус төңчүлүг. Ол нацияларга оон чүү четпестеп, дудай бергенил ыңаш? Чүү-даа эвес. База бир чижек. Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының депутаттары чыгып чадал турда, депутаттар сонгулдаларының дугайында чаа хоойлу хүлээп алдынмай барган. Ындыг болганда, ам келир сонгулдалар федералдыг хоойлуда көрдүнгенин езугаар эрги хоойлу езу-гаар болуп эртер. Ук хоойлу харын-даа 32 депутатты сонгуурун көргөн. Бүгү чоннун референдумунун түңнелдерин безин тоол, үнелеп көрбээн Хоойлужудулга палатазын кандыг дээди эрге-чагырга органы дээр боор.

СОҢГУЛДАЛАР

Хоойлужудулга палатазының депутаттары бот-боттарының аразында хербектежи эгеледилер чоп. Палата даргазы Вальков аарый бээр аразында, ону ажыглаш, Хоойлужудулга палатазының даргазына Балчый-оолду сонугу тыртып алдылар. Ук шийтирни суд күш чок деп каарга-даа, Балчый-оолдун палата даргазының чымчак сандайындан так тутунгаш олурпканын бүгү Тываның чону эки билир. «Бичии оолдар-даа ышкаш, бо даргаларның хөктүүн» дээн чугаа-соотту боттарывыс дыңнап эрттирдивис.

Хоойлужудулга палатазының депутаттары сөөлгү ийи сессиядан шуут дезипкеннер. Бо чоруун хүндүлүг депутаттар сонгукчуларынга чүү деп тайылбырлаар ирги? База-ла бир талаже чууй идиптерлер ирги бе? Мынчап кээрже, Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының депутаттары чүгле Чазак-биле эвес, а боттарының аразында база шыңгыы демисежи турар улус бооп-тур. Сегиржип алышкына чоп кончук ынак депутаттар ыйнаан! Бурган, өршээ! Содаачы бо депутаттар келир сонгулдалардан Улуг Хуралче катап эеп келбес-ле боор деп бүзүредивис.

Хоойлужудулга палатазының депутаттарының чедер-четпезин чугаалап тургаш, маңаа демдегелевир эртип болбас база бир чүүл бар. Чүл дээрже, Улуг Хуралдың кайы-даа палатазында бодун эки ап билбес, хоолургак-билииргек, турамык, харын-даа кем-херек үүлгедиринче сундулуг депутаттар

турганын чок деп болбас. Оон ыңай. Чамдык депутаттар бичии чедип алган чүүлдерин хөөктүрүп, харын-даа Чазактың туттунган объектилерин, мен кылдыртым дээш мактангылаары база бар. Ынчангаш ол объектилерге мээң адым тыпсыры чугула чүве дээш, чамдык удуртукчуларны көгүдүп, хээлилеп тургаш, күзел-соруун чедип ап-даа турдулар. Бо хевээр турар болза, оларга тураскаал тургузарын негээри мыяда. Борта бистиң саналывыс мындыг: Чазак бо талазы-биле тодаргай доктаал хүлээп алза чогуур хире. Эрткен үеде ыңдыг чурум турган чүве. Чамдык ат-сыпты тыпсырда мырыңай Москвага көрүп, бадылап турду. Ат-сып, алдар-ат бээрде, ол коллективке ачы-хавыязы кайы хирел, чеже чылда ажилдааныл, чүүн чедип алганыл дээш, хөй факт-барымдаа негеттинер ужу-луг. Харын-даа Чазак хуралына чамдыктарын көргөш, бадылаза чогуур боор деп саналывыс ыңдыг. Мынчап кээрже, бо-ла бүгүнүң дөзү, чылдагааны кайдал, чүдөл деп, айтырыг албан тургустунуп келир. Бис бодап көөрүвүске, хамык уjur сонгулдаларда. Сонгулдалар үезинде демократияга сылдап алгаш, кылбас чүвези чок апарган шаг-дыр бо. Коррупция деп чүве шуут көүдөй бээр. Хээли алыры, бээр, хөй хоозун аазаашкын кылыры, дөргүл-төрөл, таныш-көрүш тыртыжары бирги одуругже үнө бээр. Чамдык сонгукчулар эвээш-биче-даа болза, холга чүве-ле кирип келзе, кым-даа депутаттай-

ла, хамаан эвес дээн сеткил бадылап турар-ла болгай дээрже чажыт эвес-тир. Оон Кордакчы-биле ужуражып турар оон чүгле даштыкы хевирин сонуургаар, оон иштики де-йинче ханылап кирбес. Хөөрөм чулчуруур, мактаныр киж болза, бо-даа депутатка е-тааржыр кижидир дээш са-шаап алыр. Чаңгыс сөс-биле ч-лаарга, кордакчылардан эки-лиге чок, ужуражылганы е-рымдаалап эрттирип каар. түңнели кандыг болурун Хо-й жудулга палатазының кезек-таттары көргүстү ышкажыл-гукчулар бүгү аргаларны, сүмө-ни, солуннарда бижип турар-дарны ажыглап тургаш, кор-кижини шупту талазындан өөр-көөрү чугула. Кордакчы киж-ту негелделерге дүүшкен т-ужурлуг. Ону чүгле сонгук-кылып, боттандырып шыдаар-чан езулуг демократия ол бо-Бистиң бодалывыс ыңдыг.

Ам келир сонгулдаларда депутаттын 16-зы полити-партияларның даңызын езу-эртер, а чартык чаңгыс манд-округтардан сонгуттурар. К-партияның кежигүннери, тала-чылары хөй олут алыр болду-лир Дээди Хуралдың ээлери-болур. Сессияга Чазак Дар-даа олар сонгуур, эрге-чагыр-эске-даа органнын олар ту-зар дээш, оон-даа өске бүгү-рылгарны шийтирлээр. Мы-кээрде, политиктиг партиялар-аразында демисел кончук

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОКУРАТУРАЗЫ:

Тыва Республиканың Прокуратуразының күрүнениң хамааты албанының — Тыва Республикасының куш-ажылды планнаарының, саң-хөө, бухгалтер куш болгаш отчедунуң килдизиниң начальнигиниң хостуг олудунга конкурс куш дугайында 2010.08.13-те №100 «Тувинская правда» болгаш 2010.08.13-те «Шын» солуннарга, а ол ышкаш Тыва Республиканың Прокуратуразының сайтына (www.Proctuva.ru) парлаттыг чарлалды куш чок деп санаарын адып тур;

Тыва Республиканың Прокуратуразының күрүнениң хамааты албанының — Тыва Республикасының куш-ажылды планнаарының, саң-хөө, бухгалтер куш болгаш отчедунуң килдизиниң начальнигиниң хостуг олудунга конкурс эрттирер дугайында 2010.09.02-де №115 «Тувинская правда» болгаш 2010.09.02-де №104 «Шын» солуннарга, а ол ышкаш Тыва Республиканың Прокуратуразының сайтына (www.proctuva.ru) парлаттыг чарлалды куш чок деп санаар.

КОНКУРСТУ ЧАРЛААН

ЗА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОКУРАТУРАЗЫ күрүнениң хамааты албанының Тыва Республикасының куш-ажылды планнаарының, саң-хөө, бухгалтер куш болгаш отчедунуң килдизиниң начальнигиниң хостуг олудунга конкурс эрттирер дугайында 2010.09.02-де №115 «Тувинская правда» болгаш 2010.09.02-де №104 «Шын» солуннарга, а ол ышкаш Тыва Республиканың Прокуратуразының сайтына (www.proctuva.ru) парлаттыг чарлалды куш чок деп санаар.

ан-дужаалдың квалификация негелделери:

дээди профессионал (инженер-техниктиг) эртем, информастыг айыыл чок программалыг хандырылга, харылзаа каналдарының талазы-биле ырак кичи тус-туста болгаш хуваалда саналга системазының талазы-биле билии дуржулгазы. ПП «Парус-бухгалтерия», «Кадры-ОП», АИК «Надзор», АИС «Программаларын билири.

курска киржири-биле дараазында документиленни кириер: хуу ишчинин; 2005 чылдың 05.26-да Россия Федерациязының Чазаның №667 кыны-биле бадылааны майык езугаар бодунуң холу-биле долдурганы болгаш алганы анкетазын; допчу намдарын (хол-биле бижээн); паспортун кушаан, ооң хоолгазын; ведомоста демдектерин коштушаан, профессионал бадыткап турар документини; ажылының стажын болгаш мергежилин турар документиленни; Россия Федерациязының күрүне албанының албан-инженер элээринче кордап турар хамаатының орулгаларының дугайында, өнчү-жизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында 2009 чылдың 05.18-те РФ-тиң Президентизиниң №558 Чарлыын езугаар бадылаан майык шынзылганы; ажылдап турар черинден характеристиканы; 086у майык эмчи шынзылганы болгаш хамааты албанга киреринге болгаш ону эртеринге ап болур аарыгның хамаатыда чогуу бадыткаан 2009 чылдың 12.14-те РФ-тиң Кадык камгалал, социал хөгжүлдө яамызының №984-н дужаалы-биле түңнел бижикти; 3,5х4,5 болгаш 4х6 хемчээлдиг кылдыр бөдүүн ак

саазынга өңнүг, булуң чок кылдыр тырттырган ийи-ийи фото-чуруктарны.

Конкурска киржиринге документиленни 2010 чылдың сентябрь 15-тен хүлээп ап эгелээр, доостуру — 2010 чылдың октябрь 15, ажыл хүннеринде 09 шактан 13, 14 шактан 18 шакка чедир.

Конкурс комиссиязы дараазында адрессте турар: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 30, каб.203. Айтырыг салыр телефону 3-76-77.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОКУРАТУРАЗЫ күрүнениң хамааты албанының — республика Прокуратуразының куш-ажылды планнаарының, саң-хөө, бухгалтер куш болгаш отчедунуң килдизиниң начальниги, «эрге-дужаалдарның куш бөлүүнүң удуртукчулары» категорияга хамааржыр хостуг олудун ээлээриниң конкурзун чарлап тур.

Албан-дужаалдың квалификация негелделери:

— дээди профессионал (экономика, бухгалтер) эртем, бюджет организацияларынга болгаш албан черлеринге экономика, саң-хөө, бухгалтер куш болгаш отчедунуң талазы-биле билии болгаш дуржулгазы; компьютер техниказын, ооң иштинде ПП «Парус-бухгалтерия» бухгалтер программазын билири.

— күрүнениң хамааты албанының (өске хевириниң күрүне албанының) стажы дөрт чылдан эвээш эвези азы мергежил аайы-биле ажылының стажының беш чылдан эвээш эвези.

Конкурска киржири-биле дараазында документиленни кириер: хуу билдиришичинин; 2005 чылдың 05.26-да Россия Федерациязының Чазаның №667 айтышыкыны-биле бадылааны майык езугаар бодунуң холу-биле долдурганы болгаш адын салганы анкетазын; допчу намдарын (хол-биле бижээн); паспортун көргүспүшаан, ооң хоолгазын; ведомоста демдектерин коштушаан, профессионал эртемни бадыткап турар документини; ажылының стажын болгаш мергежилин бадыткап турар документиленни; Россия Федерациязының күрүне албанының албан-дужаалын ээлээринче кордап турар хамаатының орулгаларының дугайында, өнчү-хөреңгизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында 2009 чылдың 05.18-те РФ-тиң Президентизиниң №558 Чарлыын езугаар бадылаан майык езугаар шынзылганы; ажылдап турар черинден характеристиканы; 086у майык езугаар эмчи шынзылганы болгаш хамааты албанга киреринге болгаш ону эртеринге шаптыктап болур аарыгның хамаатыда чогуу бадыткаан 2009 чылдың 12.14-те Россияның Кадык камгалал, социал хөгжүлдө яамызының №984-н дужаалы-биле бадылааны түңнел бижикти; 3,5х4,5 болгаш 4х6 хемчээлдиг кылдыр бөдүүн ак саазынга өңнүг, булуң чок кылдыр тырттырган ийи-ийи фото-чуруктарны.

Конкурска киржиринге документиленни 2010 чылдың сентябрь 15-тен хүлээп ап эгелээр, доостуру — 2010 чылдың октябрь 15, ажыл хүннеринде 09 шактан 13, 14 шактан 18 шакка чедир.

Конкурс комиссиязы дараазында адрессте турар: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 30, каб.203. Айтырыг салыр телефону 3-76-77.

БҮДҮҮЗҮНДЕ

ре, а сонгукчулар ылап алгаш чиге сонгуур болза бир үлгер домакта еди катап хемчээп-хемчээп катап үзе шелиптер,

и хоочуннуң көрбээн чүрбээн хөнээ чок болгай. е-чагырга үезинде ол-бо-рга район Советиниң комитедин уштап-баштап вус. Сессия чылда алды тур чүве. Орта эрге-ча-таннарын тургузуп, ооң ларын бадылаар. Саң-ажетти үезинде ынама-ргеш, чогуур доктаал хүлээп алыр турду. Сес-экономика, корум-чурум ү адырларның айтырыг-иптирлээр болгай. Ол аттарын чон хүндүлээр, турганын демдеглексе-ссиядан озалдаан, ону утат барык чок. Кворум еп чүвени билбес-даа ынчан депутаттар акша-ыр эвес, ол хирезинде үргүлчү ужуражыр, мурнунга отчедун-ның чагыларын кызып . Тыва АССР-ниң Дээди чангыс эвес чыбыжының ы чордувус. Ам сактып ып олурарывыска, бис с-даа сессия үспээн бол-с. Ийе, үе-шаг өске тур-чуг эки билип ор бис. эрги үениң эки, ажыктыг ч чаа үеже ап, оларны га, ажыл-херекке үле-ыглавас болза, нити-

лелге бурунгаар хөгжүлдө турар чүве бе моң? Эрги үениң когун үс-кеш, чаа үени, чаа нитилелди чүгле тиктен эгелээр дээн күзел — хоо-зун чулчуруушкун-дур. Чүү-даа чүве уланчылыг, салгалдыг болгай-ла.

Бир-тээ, Улуг Хуралдың Хоой-лужудулга палатазының дугайында чугаа чоруп турар чүве болганда, Төлээлекчилер палатазының дуга-йында база каш сөс чугаалаза эки боор деп түңнелге келдивис. Чул дээрге, Төлээлекчилер палатазы аңаа Тыва Республиканың Консти-туциязының онаганы бүрүн эрге-лерин болгаш сорулгаларын чо-гумчалыг болгаш бедик мергежил-диг күүсеткен деп үнелээр улус-тур бис. Кончуг дүшкүрүлүг, берге байдалдар тургустуна бээрге, Тө-лээлекчилер палатазы ук байдалды чавырылдырып, соксадып, херек апарганда чогуур шиитпирлерни хүлээп ап турганы чажыт эвес-ле болгай. Палата бодунуң отчедун бергеш, хоойлу езугаар чайгы дыштанылгаже чорупкан. Бо дээрге Хонук-оол Монгуштуң бол-гаш өскелериниң-даа ачы-хавыязы-дыр деп санаар хоочуннар-дыр бис. Ынчалзажок республикада диргелип келген политиктиг бай-далды эскерип билбес, билзе-даа, тоовас, саң-хөө бергедээшкенин, чоннуң амыдыралын, чуртталгазын кыдыра билир ийи-чаңгыс депутат-тар Төлээлекчилер палатазынга база бар турган. «Тергиниң эки ажылдап турувуста, чүге бистерни дүжүрүп турар чүвөл? Бисте ын-дыг болгай, эки чүве тургустунуп

келирге, ону чок кылырынга ынак» — деп хыйланып, Чазакты чемелээр-ринге өйлежип турарлар база бар.

База бир айтырыгга кысказы-биле доктаап көрээл. Хоойлужу-дулга палатазы Чазакты республи-када экономиктиг болгаш социал адырларын улуг буураашкынга чедирген деп буруудадып турган болгай. Ол, шынап-ла, ындыг бе?

Республикада ажыл-агый хире-шаа-биле чоруп турарын карактыг кижжи көрүп, кулактыг кижжи дыңнап турар. Школар, садиктер, чурт-талга бажыңнары дээш, оон-даа өске тудуглар туттунуп, дужаат-тынып турар-дыр. Бо берге үеде тудуг материалдары тып алыры безин — улуг айтырыг. Эвээш, биче-даа болза, тараа-быдааны, ногааны тарып өстүрүп, ажаап турар-дыр. Мал бажы, статистика органнарының көргүзүглери-биле алырга, шапкын өзүп, көвүдөп турар дизе, ажырбас хире. Моон ап көөрге, республиканың эконо-миказы, ооң адырлары куду дө-вүнчүктөп шуут батпаан ышкажыл. Социал адырларны алыр болза, мында чылышыкыннар эвес, а чедишкыннар бар деп болур. Чоннуң амыдыралының деннели, чыл келген тудум, өзүп турар. Маңаа пенсияларын өзүп турарын чугаалаарга-ла, четчир. Бюджет адырларының ажылдакчылары шалыңын үезинде ап турар. Ажыл чок чорук, оожум-даа болза, кызырлып турар. Чоннуң чайгаар өзүлдөзү чогуур деңгелде-дир. Бистиң өөреникчилеривистиң, сургуулдарывыстың, башкылары-

выстың, спортчуларывыстың, ар-тистеривистиң ат-алдары бүдүн Россия, делегей деңгелинде диңмиреп тур ышкажыл. Бо бүгү кымның ачызында болуп турар чүвөл? Харыс чаңгыс: шупту дең-нелдиң күүсекчи органнарының ачызында бооп турар. А оларны Чазак ушкарып-башкарып турар деп чүвени депутаттар кончуг эки билир болгай. Бир эвес эрге-чагырганың күүсекчи органнары-биле хоойлужудулга органнары эптиг-демниг ажылдаан болза, чедишкыннар оон-даа артык улуг турар ийик.

Түңнел сөзүвүс мындыг. Би-рээде, бо чүүл дээш бис ийини че-мелээр улус бар дээрзин билир бис. «Пенсионерлерниң шүгүмчү-лээрден өске кылыр-тудар чүвези бар ийикпе, ынчап турарлар ый-наан» дээн чемелээшкыннерни дыңнап-даа чор бис. Чежемейниң-даа кылыр-тударывыс чок болза, бистиң эң үнелиг эртиневис бар. Ол чүл дээрге, бистиң арга-дур-жулгазы, амыдыралды беш салаа дег билиривис-тир. Ынчангаш, өйлеп-өйлеп төрөөн Тывавыс, чо-нувус дээш сагыш аарааш, аныяк удуртукчуларга арга-сүмевисти када бээр хилинчээвис-ле ол улус-тур бис ийин.

Ийиде, улуг салгалдың төлээ-лери бистер төрөөн Тывавысты аныяк салгалдың удуртукчула-рынга бүдүн-бүрүн дамчыдып берген бис. Ам Тываның салым-чолу олардан кол хамааржыр. Эки, өөрүнчүг түңнелге чедерде, чон бодунуң удуртукчуларын мак-таар, хүндүлээр, а оон бүзүрелин, идегелин оскунар, чидирер болза, чоннуң айтыры, негелдези шы-рак болур дээрзин утпаза чогуур. Оон ыңай. Күрүне эрге-чагыр-

газының күүсекчи болгаш хоой-лужудулга органнарының аразын-га чөрүлдээлдер, дүрбүүшкүннер тургуспазының дугайында хоочун-нар сүмелеп турган бе? Ийе, тур-ган. Каш чыл мурнунда республика чергелиг бир хуралга хоочуннар-ның төлээзи мынча дээн: «Чүнү-ле хунаажып, хербектежип турар оолдар боор силер? Тыва черивис, тыва чонувус чаңгыс болгай, ооң эрге-ажы дээш шимченир, ажыл-даар кара хилинчээвис, хүлээлге-вис-ле ол-дур. Былаажыр хунаа-жырга-даа, ядамык-түрөңгивистен аңгыда, былаажыр чүвүс барыл? Ооң орнунга ук ядамык-түрөңги байдалды дүрген ажып эртер. Ты-ваны бурунгаар хөгжүдөр дээш ка-ды ажылдаар ужурлуг бис. Оон өске орук бисте чок». Бо сүмени бодунга езулуг адресстэневис де-путаттар, даргалар тооп көргөннер бе ынчаш? Чок, тооп көрбээн, хе-рексөөзүн. Көстүг одаг хөрлээле-зе-хөрлээле, улуг өртке четкенин билир бис. Мындыг өөдежок чорукту когу-биле узуткаар бай-дал референдум соонда тургус-тунуп келген. Ону боттандырада, Улуг Хуралдың келир сонгулда-ларынга кончуг харысалгалыг киржири чугула. Келир Дээди Хуралга чоннуң эрге-ажы дээш, төрөөн Тывавыстың хөгжүлдөзи дээш дүн-хүн дивейн ажылдаар депутаттар сонгуттурзун. Ол бис-тен, сонгукчулардан, улуг хамаар-жыр. Сонгулдаларга идепкейлиг киржириңерни күзеп артывыс. Бистиң хоочуннарның бодалдарын, саналдарын сонгукчулар чүү дээр ирги?

Тыва Республиканың хоочун-нар чөвүлелиниң кежигүннери: Кара-оол МАСПЫК-ООЛ, Шангыр КУУЛАР.

Соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондуларынче кирген акша-хөреңгиниң болгаш Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларына чарыгдаттынган акша-хөреңгиниң 2010 чылдың сентябрь 3-түн байдалы-биле ниити түнүнүн дугайында МЕДЭЭЛЕР

(Россия Федерациязының Ажаалга банкызының медээлеринге үндезилээн, медээлерни рубль-биле көргүскен).

№ Соңгулда каттыжышкынының ады	Кирген акша-хөреңги, шупту:	Чарыгдат-тынган шупту:	Артканы
1 «Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион салбыры	0	0	0
2 «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тыва регион салбыры	80000	33000	47000
3 «Чөптүг Россия политиктиг партияның Тыва Республикада Тыва регион салбыры	0	0	0
4 «Россия Федерациязының Коммунисттиг партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры	0	0	0
5 «Россияның либерал-демократтыг партиясы» политиктиг партияның Тыва республика салбыры	0	0	0
Түну:			47000

2010 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 10—ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДЭЭДИ ХУРАЛЫНЫҢ (ПАРЛАМЕНТИЗИНИҢ) ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОҢГУЛДАЛАРЫ

Бадылаарының чуруму

Бадылаашкынар 8 шактан 22 шакка чедир болур Тыва Республиканың («Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 1 пунктузу).

Участок комиссияларындан алыр бүгү бюллетеньнерниң мурнуу талазының оң талакы үстүкү булуңунга участок комиссиязының ийи кежигүнү ат салган болгаш участок комиссиязының таңмазы-биле бадыткаан болур («Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлузунун 63 чүүлүнүн 16 пунктузу, Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 61 чүүлүнүн 18 пунктузу).

Бадылаашкын эрттирер оран-савага бадылаашкынар

Соңгулда бюллетеньнерин соңгукчулар даңзызында ады кирген соңгукчуларга паспортун азы ону солаан документизин көргүскенде, а бир эвес соңгукчу кижин бадылаар эргениң шынзылгазы-биле бадылаар болза, бадылаар эргениң шынзылгазын каттай көргүскенде бээр. Республиканың соңгулда округунун талазы-биле болгаш чаңгыс мандаттыг соңгулда округунун талазы-биле бадылаашкынар хары угда болуп турар болза, соңгукчу бүрүзү соңгулда бюллетенин ийини алыр эргелиг: бир соңгулда бюллетенин республика округунун талазы-биле бадылаары-биле болгаш өске соңгулда бюллетенин чогуур чаңгыс мандаттыг соңгулда округунун талазы-биле бадылаары-биле Тыва Республиканың («Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 5 пунктузу).

Соңгукчу бүрүзү боду бадылаар уjurлуг, өске соңгукчуларны орнунга бадылаар чорукту болдурбас («Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 4 пунктузу).

Бюллетень ап тура, соңгукчу соңгукчулар даңзызынга паспортунун азы хамаатының паспортун солур документизиниң сериязын болгаш дугаарын демдеглээр. Соңгукчунун чөпшээрели-биле азы оон дилээ-биле оон көргүскен паспортунун азы ону солур документизиниң сериязын болгаш дугаарын участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү соңгукчулар даңзызынга кирип болур. Соңгукчу кылдыган демдегелдин шыннын хынаар болгаш бодунун алганы бюллетень бүрүзү дээш соңгукчулар

даңзызында чогуур көзенекке адын салыр. Участоктун соңгулда комиссиязының соңгукчуга бюллетень берген кежигүнү соңгукчулар даңзызында чогуур көзенекке боду база адын салыр (Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 6 пунктузу).

Бюллетень алганы дээш боду ат салып база бюллетенин долдуруп шыдавас соңгукчу соңгулда комиссиязының кежигүнү эвес, бүрүткеткен кандидат эвес, бүзүрөттирген кижин эвес, кандидаттын, соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен кижизин эвес, хайгааракчы эвес болуп турар өске соңгукчунун дузазын ажыглап болур. Бо таварылгада соңгукчу бюллетень долдурарына өске кижинин дузазын ажыглаар сорулгазының дугайында соңгулда комиссиязынга аас-биле даңнадыр. Ынчан соңгукчулар даңзызының чогуур көзенекке (көзенектеринге) соңгукчуга дуза чедирер кижинин паспортунун азы хамаатының паспортун солур документизиниң сериязын болгаш дугаарын демдеглээр («Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол-кол магадылалдарының дугайында» федералдыг хоойлузунун 64 чүүлүнүн 10 пунктузу; Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 10 пунктузу).

Соңгукчу кижин соңгулда бюллетенинде бодунун шилип алганы кандидатынга азы кандидаттарның республика даңзызынга хамааржыр дөрт-булуңчукка кандыг-бир демдекти салып каарының аргазы-биле бадылаашкыны чорудар Тыва Республиканың («Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 7 пунктузу).

Кандидаттын азы кандидаттарның республика даңзызының дужунда дөрт-булуңчукка кандыг-даа демдекти салбаан, азы демдекти (демдектерни) чаңгыс дөрт-булуңчуктан хей черге салып каан болза, соңгулда бюллетеньнерин күш чок деп санаар (Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 66 чүүлүнүн 15 пунктузу).

Бир эвес соңгукчу бюллетень долдуруп тургаш чазыпкан болза, ол үрөп алган бюллетениниң орнунга өске бюллетень бээрин бюллетень берген соңгулда комиссиязының кежигүнүнден дилээр эргелиг. Соңгулда комиссиязының кежигүнү соңгукчуга өске бюллетеньни бергеш, соңгукчулар даңзы-

зында ол соңгукчунун адының дужунга чогуур демдекти кылыр Тыва Республиканың («Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 9 пунктузу).

Долдурган бюллетеньнерни соңгукчулар таңмалап (пломбалап) каан бадылаашкын хааржактарына суггар (Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 63 чүүлүнүн 11 пунктузу).

Оран-савадан өске черге бадылаашкынар

Ол соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызында ады кирген азы бадылаар эргелиг шынзылгазы болгаш чөптүг чылдагаан-биле (кадыының байдалы-биле, инвалид болганы-биле) бадылаашкын оран-савазынче кээп шыдавас соңгукчуларның бадылаашкына киржир аргазын участок соңгулда комиссиязы хандыраар хүлээлгелиг (Тыва Республиканың «Тыва Республиканың

Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 64 чүүлүнүн 11 пунктузу).

Бадылаашкын эрттирер оран-савадан өске черге бадылаар арганы бадылаашкын соңгукчунун бижимези ийишкенинге азы аас-биле (оон ийишкенин даңгыштыр сөглеткен) үндезилеп, чүгле бадылаашкын бадылаашкын эрттирер оран-савадан өске черге чорудар (Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 2 пунктузу).

Бо чүүлүн 4 кезээнде айтып турар ийишкени (аас-биле дилегни) учурда соңгулда комиссиязынче бадылаашкын шагының доостурунга чедир дөрт орайтатпайн кирир (Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» хоойлузунун 5 пунктузу).

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың республика бюджетиниң акша-хөреңгизин, республика өнчүзү болуп турар материалдыг үнелиг чүүлдерни ажыглап турар үеде күштүг болуп турар хоойлужудулганы сагып турарына контролду болгаш хайгааралды боттандыраар талазы-биле Тыва Республика Саң-хөө-бюджет хайгааралының Административтиг күүс-регламентизинге өскерилгелер киририниң дугайында

2010 чылдың июнь 17 №265 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың хоойлужудулгазын Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүрер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың республика бюджетиниң акша-хөреңгизин, республика өнчүзү болуп турар материалдыг үнелиг чүүлдерни ажыглап турар үеде күштүг болуп турар хоойлужудулганы сагып турарына контролду болгаш хайгааралды боттандыраар талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның Саң-хөө-бюджет хайгааралының 2008 чылдың июнь 25-те № 393 доктаалы-биле бадылааны Административтиг күүс-регламентизинге дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 34 пунктта «албанның күрүнениң хамааты албан-хаакчытарының» деп сөстөрниң соонга «күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалы болбайн турар албан-дужаалды ээлеп турар ажылдакчыларны» деп сөстөрни немээр;

2) 51 пунктунун бирги абзазында «болгаш ажил-агый» деп сөстөрни «ажыл-агый болгаш өске-даа» деп сөстөр-биле солур;

3) 52 пунктта: ийиги абзацта «болгаш ажил-агый» деп сөстөрни «ажыл-агый болгаш өске-даа» деп сөстөр-биле солур;

үшкү абзацта «болгаш ажил-агый» деп сөстөрни «ажыл-агый болгаш өске-даа» деп сөстөр-биле солур;

4) 54 пунктта «ыяап-ла» деп сөстү «ревизияның (хыналданы) темазын барымдаалааш» деп сөстөр-биле солур;

5) «Албанның бюджет хүлээлгелериниң өскертир уjurлуг лимиттериниң дугайында документтерини белеткээр» деп кезектин адын дараазында эдилге-биле бижири:

«Бюджет акша-хөреңгизин өскээр ажылааны-биле бюджет хоойлужудулгазының илереттинген хажыдышкынының дугайында медээни киририниң чуруму»;

6) 90 пунктуну дараазында эдилге-биле бижири:

«90. Тыва Республиканың республика

Медицинаның албан камгаладылгазының Тывада республика фондузунун күүсекчи дирекциязының дугайында дүрүмге өскерилгелерни киририниң дугайында

2009 чылдың сентябрь 30 № 479 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының «Россия Федерациязында хамаатыларның медицина камгаладылгазының дугайында» 1991 чылдың июнь 28-те №1499-1 хоойлузунга дүүштүр, «Медицинаның албан камгаладылгазының Тывада республика фондузун тургузарының дугайында» Тыва Республиканың Чазаның болгаш Дээди Сөвединиң Президиумунун 1993 чылдың июль 20-де № 102 /282 хүлээп алганы доктаалы-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның чылдың июль 11-де № 267 доктаалы-биле бадылааны медицинаның албан камгаладылгазының Тывада республика фондузунун күүсекчи дирекциязының дугайында дүрүмге үшкү абзацтын пунктузун ап каап, өскерилгелерни кирир.

2. Ук доктаал ат салган хүнден эгээр күштүг бооп кирир.

Тыва Республиканың Чазаның даңгызының бирги оралакчызы С. Тен

ШКОЛА БОЛГАШ ҮЕ

Мурнувуста сорулгалар хөй

Школаның юбилейинге

Дар-Даг ортумак школа-доозукчуларының аразында кичи албан-дужаалдыг кичи журналистер, композитор башкылар, эмчилер бол-ке-даа мергежилдиң кичи-чонунга бараан болуп Оларга кадык камгалал турган Б.К.Кудерек, үлет-иыды турган В.О.Ооржак, солунун журналисти Т.П. бир дугаар уждукчу К.С. болгаш өскелер-даа

жыр. ла үе-биле деңге хөгжүп Ханы билиглиг, кижизиг, ынарлыг хамаатыны бе-и — школаның кол сорул-Өөредилге-кижизидилге ын кол уланыышкыны — геге чаа технологияларны ы болгаш боттандыраары. рейлерге киржи турар арывыстың чогаадыкчы хунден хунче сайзырап өөрүнчүг. Башкылар ки-инде электроннуг өөре-омнарын, интерактивти-ны, Интернет харылзаа-лап, өөреникчилерниң со-

нуургалын улгаттырып, кызымак ажилдап турар. Оларга орус дыл башкылары С.М.Сарыглар, О.Б. Күжүгет, Е.Ч.Күжүгет, англи дыл башкызы И.Ю.Успун-оол, тыва дыл болгаш чогаал башкызы К.Д. Салчак база оон-даа өске башкылар хамааржыр.

Школаның өөреникчилери эртем-практиктиг конференция-ларга, олимпиадаларга киржи, шаңналдыг черлерге үнүп турары дээрге башкыларның ажилының түннели.

Школавыска аңгы-аңгы чыл-дарда ажилдап чораан П.Д. Сундукова, В.Л.Большакова, Б.С. Дагы, Т.Б.Хураган-оол, К.Х. Адыгбай, А.С.Сурун болгаш оон-даа өске хундүлүг башкыларны чоргаарал-биле адап болур.

«Башкы» деп хундүлүг, буян-ныг мергежилди шилип алгаш, төр-рэн школазында ажилдап чоруур доозукчулар хөй. Школавысты В.Б.Н.Салчак удуртуп чоруур. Школада чүгле өөредилгеге эвес, а спортка, чуруунга салым-чаянныг өөреникчилер эвээш эвес. Ылаңгыя спортка сундулг-

ларны өөредип кижизидип чоруур К.Х.Бурундукай, А.С.Дамдынчал, А.С.Төрөштей башкыларны дем-деглээри чугула. Чуруунга салым-чаянныг уруглар республика, кожуун чергелиг мөөрейлерге киришкеш, шаңналдыг черлерге үнүп, К.И.Бичелдей, С.М.Салчак башкыларын болгаш школазының адын көдүрүп чоруур.

Тиилелгениң 65 чылынга турса-кааткан республика чергелиг «Мен сактып, чоргаарланып чор мен!» деп чогаадыкчы ажилдар мөөрейинге бистиң өөреникчилеривис эки киришкеш, 2-3 дугаар черлерни алган. 2000 чылдан эгелеп школавыста «Национал культураны өөредилгеге ажыглаары» деп шенелде экспериментилиг шөлдү (ол үеде директор башкы) О.Б. Күжүгет биле эртемден К.Б. Салчак эгелзэн. Амгы үеде ук ажылды дыл эртемнериниң кандидаты, доцент К.Б.Доржу удуртуп турар. Ырак черде чурттап турзувусса-даа, амыдыралдың чаартылгала-рындан чыда калбайн, үе-биле деңге бурунгаар көрүштүг сай-зырап турар бис. Амгы үеде кол-

лективтиң демниг ажылын ко-жууннуг өөредилге килдизи, ТР-ниң Өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказының яамызы-ның деткимчези-биле РФ-тиң Пре-зидентиңиң грантызын чаалап ап, «миллионер» школага төлөптиг болдувус. Компьютер, хөгжүм аппаратуразын, география кабине-дин, пилораманы ажыглаар аас-кежиктиг болдувус.

Мурнувуста сорулгалар хөй. Россияның Президентизи Д.Медве-девиң «Бистиң чаа школавыс» деп угланыышкынын деткип ажилдаар, чаа программаларны боттандырап ажилдар чоруттунуп турар.

Школавыстың тургустунганын-дан бээр 60 чыл болган юбилейин таварыштыр ажилдап чораан башкыларга, техниктиг ажилдак-чыларывыска байыр чедирип, төрэн школазынга октябрь 1-де аалчылар болуп келиринче ча-ладывыс.

Роза БИЧЕ-ООЛ,
төөгү башкызы.

Бай-Тайга кожуун.
Кызыл-Даг суур.

ОЛАР БАЗА АДА-ИЕЛЕР

«Башкы» деп сөс

адаттыгыр, бижиттингир
Артында-ла чылыг, чымчак,
хоюг, чараш.

Ынчангаштың башкыларны
хундүлөңер,
Ынакшылды, аас-кежин
сөңнеп чоруул.

Башкы кичи чаш ажы-төлдүң төлөптиг кижилер болурунга бүгү күжүн үндүрүп, дүн-хүн дивейн ажилдап чоруур. Бистиң ада-ие-леривистиң аразында база үле-герлиг башкылар бары өөрүнчүг.

Алдын-Белек Дагының кы-ган-ачазы Хүлер-оол Манзаевич Уванзай Ү-Шынаа сумузуңга арат өг-бүлөгө төрүттүнген. Дээди эр-темниг. Ол Кызылдың башкы ин-ститудунун төөгү болгаш тыва дыл факультетин чедишкениг доос-кан. Берт-Даг ортумак школазынга башкылап, кежээки школаның ди-ректору болуп, үре-түннелдиг ажилдап келген. Улус өөредилге-зиниң тергини, күш-ажылдың хоочуну, Тыва Республиканың Улуг Хуралының, Чазак Даргазының хундүлел бижиктериниң эдилекчи-зи. Амгы үеде хундүлүг дыштаныл-гада-даа болза, уруунуң келир үеи дээш клазывыстың ажил-ижинге кызымак, идепкейлиг киржи чоруур башкы.

Меңги Болат-оолдун авазы Лю-бовь Биин-ооловна дээди эртем-ниг, Кызылдың уран чүүл учили-щезиниң, Тываның күрүне универси-тетиниң тыва дыл болгаш чогаал салбырын дооскаш, амгы үеде че-дир уруглар ясли-садында ыры башкылап чоруур. Ийи кыстың энерелдиг авазы.

Сылдыс Шоюннун авазы Урана Дүктүг-ооловна уруглар ясли-садында кижизидикчи башкылап, хөй чылдар иштинде чедишкениг ажилдап чоруур. Оолдарының быжыг чөлөңгичи.

Ынчангаш башкы ада-иелерге 2010 чылда Башкы чылы-биле аас-кежикти база бистерге ам-даа үлегер болурунарны күзедивис.

Е.ЧОӨДУ, класс башкызы.
С.Х.ШОЮН, адалар даргазы.
Самагалдай суур.

МӨГЕЙИГ САКТЫЫШКЫН

ен башкы өг-бүлениң хеймери Ачам Анатолий Богданович база Маңмыш Кыргысовна кайызы-луг-Хем, Чаа-Хөл, Барыын-Хем-кожууннарының суурларынга түңнелдиг, үлегерлиг бараан п, башкы кижиниң харысалга-ажылын ак сеткилдиг күүседип аннар.

елерде ажилдаары-биле кайы-даа ирже чорудуптар турган. Ачам база-барган кожуун-сумуларынга школа лап, амыдыралының сөөлгү хунүнге ажилдааш, кончук аныяанда (45 да), чок аларды. Авам эге класстар ы болуп, 40 чыл хире школага н. Оларның дугайында аңгы улуг п бижээш, силерниң солунуңарже болзумза деп бодалдыг мен. Ын-

чангаш бо 2010 — Башкы чылында ада-иемниң чырык омур-хевиринге чүрээмниң ханызындан мөгейиг сактыышкыны ажы-төлүнүн өмүнээзинден турсааттым.

Парның чылын Россияда чөптүү-биле Башкыларга турсаадып үнелзэн-дир. Олар чокта Ада-чурттуң сайзыралы Оккур, дүрген шапкынчынас, хөгжүвес-даа.

Бурган шаңнаан чаянындан салгалдарга Бурунгаарлаар орук изеп айтып чоруур Башкыларның кылган ижи санап четпес, Балаттынмас чаагай изи элеп читпес.

Улус-чоннун ажы-төлүн бичиизинден Улгаткыже эртемнерниң делгеминче Улай-улай үдеп чорааш чогазынмаан, Улуг угаан, ханы билиин харамнанмаан.

Күштүг күзел девин-биле бердинипкеш, Күрүнеге, чонга төлөп бараалгаар дээш,

Арыг чүрзэн, ынакшылын өргүл кылган — Амыдырал шылгалдазын шыңгыы туткан.

Башкы кичи нүүрүңе шынчы артар,— Базым санай, мактал, хундү чаалап-даа аар. Келир өйнүң кедилинче шыгап билир, Кежик-чолдун үрезинин тарып чоруур.

Чүлүг, мерген угаан-биле чепсегленген, Чүс-чүс чылды ыракшылдыг өттүр көргөн: Буян долган сеткили бай Башкы кичи Муң-муң салгал салым-чолун шийтирлежир ...

Башкыларның алдар-адын, тура-соруун Барымдаалыг көдүрер дээн сорулгалыг, Бүдүн чуртта чарлаттыңан Башкы чылы Бүгүдениң деткимчезин алыр болзун.

Аяс САНЧАЙ-ООЛ.

Арыг-Үзүү суур.

БАШКЫ БОЛДУМ!

Башкы дээрге көдээ черниң көрүнчүү-дүр, Базым бүрү бичиилерни кижизидер. Башкы дээрге башкыларның башкызы-дыр, Барымдаазы — доостурган өөреникчилерни ол.

«А» деп үжүк өөреткеш, Адым бижиң өөреткен. Амыдыралче үдеп каган Авыралдыг башкыларым!

чылда Алдан-Маадыр 8 азынга ажилдап келдим. ожатый башкы болуп бээримге, школа дирек-туп Мажи-оолович Ондар н удуртканы башкылар ы аныак кичи мени чмак хүлээп алганын ам-н чор мен. Мээң ажилым-улуг башкылар улуг ду-ирген. Чижээ, Зоя Диви-Суван, Александр Шур-Бора Бойбуевна дээш, өскелер бар. Комсомолчу иле ажилдап келген боо-омсомол райкому мээң ы хынал кээр турган. Сес аларының аразында Олег аттыг пионер организа-стиң районга эки ажил-ан. Вожатыйлап турган ызыл хоорайга семинар-дараа 1 айлап эртип, бис-ла-биле өөредир турган.

Эки ажилдыг вожатыйлар дээш, мээң чурууну Чадаанага хундү-кел самбыразынга асканын кады вожатыйлап чораан эштерим ам-даа сактып чугаалажып чоруур. Пионер ажилын 5 маршрут-биле чорудуп турдум. Класс бүрүзү де-визитиг. Өөредилге эргелекчизи Аржак Хуваякович турган. Шко-лавыс өөредилге, чурум талазы-биле база районда көскү черге турган. Ынчангы өөреникчилер өөредилгеге сундулуг, чурум үре-вес, арыг-силиг, билиг дээш кызы-мак турган. Башкы училищезин дооскаш, чаңгыс-ла Алдан-Маадыр школазынга 39 чыл ажилдааш, хундүлүг дыштанылгаже үнген мен. Хөй-ниитиниң ажилын ам-даа кы-лып чор мен. Алдан-Маадыр суур-га херээженнер чөвүлелиниң даргазы болуп, хөй чылдарда эки ажилымны чагырга чери демде-леп үнелзэн. Амгы үеде хоочуннар

даргазы хүлээлгемни база багай эвес күүседип тур мен.

Ол үеде Алдан-Маадыр 8 чыл школазы суурнуң артыы талазын-да хавак кыры черге туттунган турган. А эге школазы суур орту-зунга, интернадывыс база школа чанында. Эге школа-биле аргыжар-да азы бичии класс өөреникчи-лерин Бүрзе акый шанакка шуглап алгаш, эртен чедирер, дүште ут-куп алыр турган. А улуг класс өөре-никчилери чеже-даа школа ырак болза, кичээл үспес, озалдавас турган. Ол үениң өөреникчилери-ниң тура-сорукутуун кайгаар-дыр мен. 1966 чылда Түмен-Байыр Арын-оолович школага директор-лап келген. Амгы үеде ат-алдарлыг улуг башкывыс. Чаа ажилдап эге-лзэн коллективимниң башкыларын, эштеримни, хөй чылдар эрткен-даа бол, сактып көрейин. Ол дээрге Мандыш Хуваяковна, Люба Метке, Мария Ангыраковна, Норбу Тар-бынович, Боттут-оол Санчатович, Ызык Серенович, Минчиер Уткуш-овна, Галина Хереловна Эрес-оол (Шеми), Вера Быйымбаевна, Маң-

най-оол Сырбаевич, Орлан-оол Монгуш, Анна башкы. Школаның ажил-агы эргелекчизи кончук не-гелдиг, шыңгыы акый Даптак Кор-демович хуралдарга санал берген-де: «Сеткилимде, вниманиемде» дээш-ле эгелээр кичи. Школаның ажилчыны Тарбаган Арыш-оол-овна аажок шыңгыы кичи. Ажы-лынга бердинген, кызымаккай уг-бай чораан. Школа-биле кожа ин-тернат бар. Интернат эргелекчизи О.К. Монгуш — школада физика башкызы. Школавыс ниитизи-биле черле эки турган. Директорнуң эки удуртулгасында деп бодаар мен. Интернаттың ажилдакчылары: чунар-бажың ажилчыны Анчимая угбай, аят ажаакчызы Бүрзе Он-дар, Оюу Сегбелдеевич, школаның ажилчыннары, К.Ондар, С.Куулар, Н.Доржу, Ы.Ооржак, Караш, С.Майдок, Дыртык, С.Ангыр-оол, К.Ооржак, Шыдыраа, Очур-оол, Ондар Сайын-оол, К.Ооржак. Ин-тернаттың кижизидикчи башкызы С.Ы. Ондар шевир кичи. Ол сыр-тык хаптарын, эжикке азар пөс-терни чүзүн-баазын өңнерлиг уда-

зыннар-биле крючоктап аргыдар турган.

Арыг-силиг болурувустун кол-ла чылдагааны — чунар-бажыңы-выс турган. Ооң ажилчыны Анчи-маа угбай дендии арыг-силиг, эки ие, эне чораан. Интернаттың кла-довщици Эмма Ондар. Ол үеде аш-чем дыка элбек турган. Кон-фет, шоколадты чип төтпес. Идик-хевивис дыка тааржыр боор. Кидис идиктерге ораашкыннардан бээр хандырап турган (ам бодап турарымга, чөргектер берип турган хевирлиг). Тоттурукчу, чөмгөрикчилеривис Караш Дагыл-ооловна, Ынаак Чүсүкпеновна. Оларның чаагай гуляжын ам-даа сактыр мен.

Хавак кырында эрги школа Карактарга чуртунуп көстүп кээр-дир. Эдеришкен эжим-өөрүм Эвээжеп чор! Сактыышкын-дыр!

Чылбак МОНГУШ,
хоочун башкы.

Сүт-Хөл кожуун.
Алдан-Маадыр суур.

Кызыл кожуунга эртер малчыннарның «Наадым-2010» республика байырлалының ПРОГРАММАЗЫ

Сентябрь 16-да

Аът чарыжының киржикчилерин бүрүткээри — Тос-Булакка 9.00-16.00 шактарда.
Эр болгаш херээжен хоочун хол бөмбүкчүлөринин аразына маргылдаа — «Сүбедей» спорт комплекси, «Херел», «Ирбис» спорт залдарында 9.00 шакта.

Малчыннарның «Наадым-2010» байырлалының киржикчилерин болгаш аалчыларын бүрүткээри — Тос-Булакка 10.00 шакта.

Кызыл кожуунуң «Дамырак» аттыг назы четпээн урулар чери биле агроулетпур комплексин бүдүрүлгелеринин делегацияларының сонургап көөрү — Кызыл кожуунуң Каа-Хем суурда 14.00 шакта.

Тыва Республиканың малчыннарының III съездизи — Кызыл кожуунуң Каа-Хем суурда С. Базыр-оол аттыг Культура бажыңга 16.00 шакта.

Сентябрь 17-де

Кызыл кожуунуң уран чүүл мастерлеринин концерти — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа 9.00 шакта

Кожууннар делегацияларының байырлыг чыскаалы;

Малчыннарның «Наадым-2010» республика байырлалының база өг хоорайжыгажыңа 10.00-11.30 шактарда.

Аът чарыжының республика маргылдаазының байырлыг ажыдышкыны — Тос-Булакка 11.00 шакта;
- 4 харга чедир назылыг аныак аъттарның 20 км-ге чарыжы — 11.00 шакта;

- 4 хардан улуг назылыг аъттарның 20 км-ге чарыжы — 11.30 шакта;

- Челер болгаш чыраа аъттарның 10 км-ге чарыжы — 12.00 шакта;

- 4 хардан улуг назылыг челер аъттарның 15 км-ге чарыжы — 12.30 шакта;

- 4 хардан улуг назылыг чыраа аъттарның 15 км-ге чарыжы — 13.00 шакта;

- улуг, чүгүрүк аъттарның 40 км-ге чарыжы — 13.30 шакта;

- аът чарыжының тилекчилерин шаңнаары — 17.00 шакта.

Ча адарының маргылдаазының киржикчилерин бүрүткээри — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа оюннар шөлүңге 9.00-10.30 шакта;

Ча адарының маргылдаазы — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа оюннар шөлүңге 11.00 шакта.

«Наадым-2010» байырлалыга турскааткан ыры ансамбльдеринин ортузунга «Малчыннарны алгап ырлаал!» деп республика көрүлдө конкурсу — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа 14.00 шакта.

Малчыннарның «Наадым-2010» республика байырлалыга турскааткан байырлыг хурал — Кызыл хоорайда Улусчу чогадылга бажыңга 16.00-18.00 шакта;

Малчыннарның «Наадым-2010» республика байырлалыга турскааткан «Аныак малчын өг-бүлө» деп мөөрей — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа 17.00 шакта;

Аныактарга «Күчү-күжүвүс — найыр-ралда!» деп кежээ — Кызыл кожуунуң Каа-Хем суурда кожуун бажыңыңа

шөлүңге 17.00 шакта;

Тываның эстрадазының аныак сылдыстарының киржилге-биле «Тываның аныактары» деп шоу-дискотека — Тос-Булакка 20.00-22.00 шактарда;

«Тываның көдээ ажил-агыйының ажилдакчыларына салют» деп байырлалдың фейервериги — Тос-Булакка 22.00 шакта.

Сентябрь 18-те

Өг хоорайжыгажыңың байырлыг чыскаалы — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа 9.00 шакта;

Тыва национал хүрешке Тыва Республиканың чемпионаты — Кызыл хоорайда «Тываның 5 чылы» стадионга 13.00 шакта.

НААДЫМ БАЙЫРЛАЛЫ-БИЛЕ ЧЕРГЕЛЕШТИР ЧОРУТТУНАР ХЕМЧЕГЛЕР

Сентябрь 16-да

- Тыва Республиканың Улустуң хөөмейжизи Кайгал-оол Ховалыгы харлаанын тураскааткан хөөмейжилер ортузунга делегей чергелиг мөөрей — Тываның күрүне филармониязынга 10.00 шакта;

Сентябрь 17-де

Көдээ ажил-агый продукциязының делгелге садыглаашкыны — Кызыл хоорайда Эки турачылар кудумчузунга 8.00 шактан;

«Чеди чүзүн малымайы» деп Кызыл кожуунуң мал-маганының делгелге чыскаалы — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа 8.00 шактан эгелеп хүнзедир;

Тыва хүреш маргылдаазының мөгелерин бүрүткээри — Кызыл хоорайда Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 25 дугаарлыг бажыңга 9.00-16.00 шакта;

«Тыва оюннар» деп спортчу болгаш культура-хөглээшкенин оюннар — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа оюннар шөлүңге 11.00-14.00 болгаш 16.00 шактарда;

Спортчу оюннар:

- дериглиг аът көрүлдези,

- аргамчы октаары база эмдик аът шалбадааш өөредир;

- даш көдүреринге маргылдаа — Тос-Булакка өг хоорайжыгажыңа ойнаар шөлүңге, 16.00 шакта.

Сентябрь 18-те

Улетпүр болгаш аш-чем барааннарының «Садыг-саймаалыг Кызыл» деп фестиваль-ярмарказы — Кызыл хоорайда Тыва эки турачылар кудумчузунга 10.00 шакта.

Кызылчыларның болгаш организацияларның хоорай хүнүңге тураскааткан «Кызыл — кадыкшылдың девискээри» деп байырлал чыскаалы — Кызыл хоорайда Национал музейден «Совет Тываның 5 чылы» стадионга чедир 10.00-11.00 шакта;

Кызыл хоорайның чогадыкчы коллективтеринин база «Наймыс ансамблин» «Төрүттүнген хүнү-биле, Кызыл!» деп байырлал концерти;

«Кызылдың аныак үннери» конкурстун тилекчилеринин гала-концерти — «Совет Тываның 5 чылы» стадионга 10.00-12.30 шактарда;

Альберт Кувезинин удуртулгазы-биле «Ят-ха» бөлүккүнүн концерти, «М 32» база «BLEAK BLOOD» бөлүктөрүн киржилге-биле «Кызыл, виват!» байырлалдың рок хөгжүм кежээзи — «Совет Тываның 5 чылы» стадионга 18.30-20.30 шактарда.

«Энергострой» КХН

Кызыл хоорайның «Энергетиктер» микрорайонунда 11 дугаар бажыңда чаа 30 квартиралыг, чурттаарыңа аажок таарымчалыг квартираларны садып тур.

1 өрээлдиг квартира — 44 дөрбелчин метр; 2 өрээлдиг квартира — 72 дөрбелчин метр.

Соңгаларын пластиктен кылган. Чылыг дамчыдылгасын, изиг болгаш соок сугларны квартиралар аайы-биле санап турар.

Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2а, телефоннары: 4-85-29.

Мобиль телефоннар: 8-923-268-9073, 8-905-920-4101.

БОДУНУҢ КВАРТИРАЗЫ БОЛУР!

«Ипотека агентилели» ААН болгаш Россияның Ажаалга банкызын дамчыштыр ипотека чээлизин берип турар.

2010 ЧЫЛДА БУГУ-РОССИЯНЫҢ ЧУРТТАКЧЫ ЧОНУНУҢ ЧИЗЕЗИ: СӨӨЛГҮ ҮЕ-ЧАДАДА КЕЛГЕН! ООҢ ЭГЕЛЭЭРИНГЕ ЧЕДИР БИР АЙ АРТКАН!

Чизе дугайын телефон дамчыштыр билип ал!

Бугу-россияның чурттакчы чонунуң чизезинин «изиг телефон шугуму» ажылдап эгелээн. Шугумнуң төлевир чок федералдыг дугаары: -8-800-200-14-25. Оон аңгыда Тывастат база тус черниң «изиг шугум» телефонун ажиткан. Ооң дугаары (394-22) 3-68-49, чоннуң чизезинге хамаарышкан айтырларлыг республиканың чурттакчылары олче дыштаныр хүн чок, 9.00 шактан 20.00 шакка чедир долгааш, специалистеринин тайылбырын ап болур. Чизениң доостурунга чедир ол «изиг шугум» ажылдаар.

Садып тур мен

2001 чылда бүдүрүп үндүрген, техниктиг байдалы эки «Тойота-Калдина» деп автомашинаны 140 муң рубльге садып, азы чүкк сөөртүр УАЗ-ка орнап тур мен.

Харылзажыр телефоннар:

8-923-541-23-86; 8-933-314-53-43.

КУШ ЧОК ДЕ САНААР

Би-Хем кожуу

Сесерлиг ортумак шугумуң 2003 чылда Ш. Викторовна Салчаадынга тывысканы агадының читкенин баадааш, ону күш чо санаар.

Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы, күш-ажылдың хоочуну Галина Николаевна БАЛАКИНА мөөчээни-биле холбаштыр ооң төрөлүгү болгаш чоок кижилеринге ханы кажы-кызын Тыва Республиканың Чазааның өмүндө илергейледим.

Тыва Республиканың Чазааның Дарга Ш. КАРА-ООЛ.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа. Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru
КИЛДИСТЕР: нийтиел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агый — 2-17-09, очулга — 2-03-87, улутпур — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катал үнөр. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 7610. Чагыг 109. Номери парлалгаже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО «Тыва Республика» Кызыл ИНН—1701008465; корр.сч 30101810700000000740 БИК 049304000 Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектеринин талазы-биле яамызынын Орталык Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну чылдың май 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730. ТР-ниң «Тываполиграф» Күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге парлалга (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның авторларының боддалар редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг болгаш болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар болгаш харылаар.